

Eesti laste esimesed sõnad: MacArthuri-Batesi suhtlemise arengu testi tulemused

Astra Schults¹, Tiia Tulviste¹, Kai Kaljumäe¹

Eesmärgid. Uurida 8 kuni 16 kuu vanuste eesti laste sõnavara suurust ja koostist; kirjeldada selles vanuses laste sõnavara vanusekuude kaupa ning otsida võimalikke erinevusi poiste ja tüdrukute sõnavara suuruses ja koostises.

Meetod. Uurimuses kasutati MacArthuri-Batesi suhtlemise arengu testi „Sõnad ja suhtlemisliigutused“ eesti adaptatsiooni (ECDI). Testi täitsid 593 lapse vanemad.

Tulemused. Lapsevanemate täidetud testide tulemuste kohaselt ütleavad eesti lapsed esimese sõna 10 kuu vanuselt, 12 kuu vanuselt ütleavad lapsed keskmiselt 11 sõna. Hüppeline kasv laste sõnavara suuruses toimub 14. elukuul, mil senine sõnavara kahekordistub. Teine sarnane järsk sõnavara suurenemine leiab aset 16. elukuul. Igas vanuses oli lapsi, kelle sõnavara oli keskmisest oluliselt erinev. Eesti laste esimeste sõnade hulka kuuluvad nimetused oluliste inimeste kohta (nt *ema, isa, tita*), korduvate sotsiaalsete tegevustega kaasnevad sõnad (nt *aitäh, nämm-nämm, aidaa*) ning mõnede esemete ja elusolendite kohta kasutatavad sõnad (nt *auto, lamp, koer, kass, karu*).

Järeldused. Eesti väikelapse kõne arengumuster on nii sõnavara suuruse kui ka koostise poolest võrreldav teisi keeli rääkivate laste sõnavara arenguga.

Kõne areng väikelapseas

Iga ema ja isa jaoks on see eriline sündmus, kui tema laps ütleb esimese sõna. Lastearsti ja -psühholoogi jaoks on see eelkõige lapse kognitiivse arengu näitaja.

Enne esimeste sõnade lausumist läbib laps mitu kõne arengu etappi. Lalisema hakkavad lapsed umbes 4 kuu vanuselt, silbiline lalisemine on valdav umbes 6 kuu vanuses (1). Lalisemisele on iseloomulik järjest sagedasem ja täpsem emakeelele omaste häälikute ning häälikukombinatsioonide kasutamine (2). 6 või 7 kuu vanuselt hakkavad lapsed kordama üht ja sama konsonandist ja vokaalist koosnevat silpi (nt *me-me-me*). 9–12 kuu vanuses lalisevad lapsed järjest rohkem, nad hakkavad silpe varieerima ning intonatsioon sarnaneb aina enam lapse emakeelega (1, 3). Sõnana käsitletakse väikelapse kõne arengu uurimise kontekstis kindlat häälikukombinatsiooni, mida laps kasutab korduvalt teatud objekti või sündmuse nimetamiseks. See häälikukombinatsioon võib olla kõlaliselt sarnane

sõnaga, mida täiskasvanud kasutavad samas keeles sama objekti või sündmuse nimetamiseks (1, 3).

Umbes 10 kuu vanuses ütleb laps oma esimese sõna (1, 4). Varasemates töedes on leitud, et oma esimese sõna peaks laps ütlema hiljemalt 18 kuu vanuselt (1). Seejärel hakkab lapse sõnavara järk-järgult suurenema. Enamasti omandab laps järgnevate nädalate või kuude jooksul ainult üksikuid sõnu. Sellele arenguperioodile on iseloomulik, et mõni lapse varem öeldud sõnadest võib vahepeal aktiivsest kasutusest välja jääda (5). Suur varieeruvus iseloomustab sedagi, kui kiiresti lapse kasutuses olev sõnavara kasvab, ning seda, millal lapse sõnavara jõuab teatud suuruseni. 50 sõna suuruse sõnavara omandavad lapsed keskmiselt 1,5 kuni 2 aasta vanuselt. Varasemates kõne arengu uurimustes on leitud, et sellest alates omandab laps uusi sõnu kiiremas tempos kui varem (6).

Poiste ja tüdrukute kõne arengus on leitud olulisi erinevusi. Nimelt on tüdrukute

Eesti Arst 2013;
92(1):21–27

Saabunud toimetusse:
07.09.2012
Avaldamiseks vastu võetud:
09.10.2012
Avaldatud internetis:
31.01.2013

¹TÜ psühholoogia instituut

Kirjavahetajaautor:
Astra Schults
astra.schults@ut.ee

Võtmesõnad:
esimese keele omandamine,
kõneloome, keel ja sugu,
eesti keel

sõnavara väikelapseas sageli poiste omast suurem (4, 7, 8). Siiski kehtib see tulemus vaid lasterühmade keskmisi tulemusi silmas pidades (7). Näiteks on leitud, et võrreldes tüdrukutega on poiste hulgas rohkem neid, kelle sõnavara on rühma keskmisest oluliselt väiksem, kui ka neid, kes ütlevad oma vanuserühma keskmise tasemega võrreldes oluliselt rohkem sõnu. Tüdrukute ja poiste sõnavara suuruse erinevuste seletamiseks on muu hulgas oletatud, et sotsiaalne keskkond pakub neile erinevaid keele õppimise võimalusi. Näiteks erinevad mänguasjad ja nendega mängitavad mängud (nt autoga sõitmine ja nuku söötmine) muu hulgas selle poolest, kui palju on mängus verbaalset suhtlust, oma tegevuse kommenteerimist. Lisaks esitavad lapsevanemad mängu sisust tulenevalt erineva pikkusega vastuseid eeldavaid küsimusi (7).

Lapse esimesed sõnad

Lapse kasutatavaid sõnu jagatakse kõne arengu uurimisel sageli kategooriatesse (16). Kasutusel on erinevaid võimalikke rühmitamisviise, kuid enamasti eristatakse nimisõnu (mille hulgast võivad olla eristatud häälituste abil väljendatud nimetused ja inimeste kohta kasutatavad nimetused), tegusõnu, omadussõnu (või ka üldisemalt kirjeldavaid sõnu, mille hulka lisanduvad nt mäarsõnad) ja teisi sõnu (nt asesõnu, küsisõnu). Eraldi kategooria võivad moodustada ka mängude ja rutiinsete tegevustega kaasnevad sõnad. Uurides emade raporteid oma laste sõnavara kohta, on leitud, et rohkem kui pooled lapse varastest sõnadest kuuluvad nimisõnade hulka olenemata laste emakeelest (6, 13). Teistesse sõnarühmadesse kuuluvaid sõnu kasutavad lapsed sõnavara arengu varasel perioodil vähem (4, 13–16). Nimisõnade suur osakaal võib tulla näiteks asjaolust, et lapsevanemad kasutavad lapsele suunatud kõnes rohkem nimisõnu ja nende sünonüüme ning loovad nii lapsele võimaluse omandada suurema hulga nimisõnu (10). Samas võib olla, et lapsevanematele jäävad hõlpsamini meelde lapse kasutatud nimisõnad võrreldes teiste sõnatüüpidega (17, 18).

Laste sõnavara ülesehitus varieerub koos sõnavara suurusega. Väikese sõnavaraga lapsed (alla 50 sõna) võivad kasutada üsna võrdväärset hulgal nii nimi- kui ka tegusõnu, kusjuures neid öeldakse rohkem võrreldes omadussõnade jt sõnaliikidega. Kui lapse sõnavara on kasvanud 100 sõnani, ütlevad

lapsed rohkem nimisõnu kui tegusõnu, tegusõnu omakorda rohkem kui omadussõnu ja omadussõnu rohkem kui teistesse rühmadesse kuuluvaid sõnu. Sellised erinevused jäävad püsima vähemalt seni, kuni omandatud on 500 sõna suurune sõnavara (13).

Esimese sõnana ütlevad lapsed sageli mõne nende jaoks olulise või tähelepanukõitva inimese, objekti või sündmuse nimetuse, millega ta igapäevaselt kokku puutub ning millest teda ümbritsevad inimesed palju räägivad (nt *ema, koer, aitäh*). Need sõnad on tihedalt seotud perekonna igapäevaste sotsiaalsete tegevustega (9). Väikelaste esimeste sõnade hulka kuuluvad nimetused inimeste ja loomade kohta, millele lisanduvad hiljem sõnad toidu, kehaosade ja riietusesemete kohta. Hilisemas arenguperioodis nihkub jutuajamiste keskpunkt söömise ja riietumisega seonduvale tulenevalt sellest, et inimeste ja loomade kohta käiv sõnavara on lapsel juba omandatud ning muutuvad lapsevanema ootused lapse käitumisele igapäevastes olukordades (10).

On leitud, et poisid ja tüdrukud kasutavad mõnevõrra erinevaid sõnu. Näiteks eelistatakse tuttavatest inimestest rääkides nimetada neid, kes on lapsega samast soost. Samuti tehakse juba üsna varakult vahet poiste ja tüdrukute mänguasjadel (4, 11). Näiteks on taani laste sõnavara uurimisel selgunud, et tüdrukud ütlevad rohkem sõnu, mida võiks seostada inimestevaheliste suhete või kellegi eest hoolitsemisega. Taani poisid seevastu räägivad rohkem asjadest, mis liiguvad ja teevad müra (nt *buss*) ning millega neil endal on võimalik tegutseda (nt *uks*). Samas uurimuses leiti, et lapse soole omaseid sõnu ei ole võimalik rangelt eristada (näiteks sõna *nukk* ilmub taani valimis poiste sõnavarasse varem kui tüdrukute omasse) (12).

Inglisekeelse suhtlemise arengu testi (*MacArthur-Bates' Communication Development Inventory. Words and Gestures*) abil kogutud andmete põhjal kuuluvad inglise keelt emakeelena kõnelevate laste esimeste sõnade hulka nii oluliste inimeste kohta kasutatavad nimetused (nt *ema, isa, tita*), eituse väljendamine (nt *ei*), sotsiaalsesse konteksti ja mängudesse sobituvad sõnad (nt *aidaa, oi, tere, head ööd*) ning mõnede esemete ja elusolendite kohta kasutatavad sõnad (nt *pall, raamat, koer, lind, king, kass*) (19). Samuti kuuluvad taani väikelaste esimeste sõnade hulka ema ja isa kohta kasutatavad nimetused (nt *ema, isa*), eitust

väljendavad sõnad (nt *ei*), sotsiaalsesse konteksti sobituvad sõnad nagu tervitamine (nt *tere*) ning lapse maailmas olulisel kohal olevate esemete ja loomade kohta kasutatavad nimetused või hääliksused (nt *raamat*, *kass*, *koer*) (16). Erinevalt inglise keelt omandavate väikelaste varasest sõnavarast on taani laste esimeste sõnade hulgas jaatust väljendav sõna (nt *jah*), peitusemärguga kaasnev sõna (nt *kuku*) ja erinevusi on ka esemete kohta käivate varaste sõnade hulgas (nt *auto*) (16). Erinevusi eri keeli omandavate väikelaste varasesse sõnavarasse kuuluvate üksiksõnade osas võib seletada nii kultuurist tulenevate erinevustega (nt kui palju lapsega teatud esemetest ja sündmustest räägitakse) kui ka sõna häälikulise ülesehituse lihtsuse või keerukusega lapse jaoks (nt *mommy*, *mamma*, *mor*) (16). Uurimuste tulemusi kokku võttes on järeldatud, et erinevused esimestes sõnades ja sõnavara omandamise kiiruses tulenevad erinevustest keskkondade vahel, milles lapsed üles kasvavad (20).

UURIMUSE EESMÄRGID

1. Kirjeldada 8 kuni 16 kuu vanuste eesti laste sõnavara suurust ja koostist erinevate vanusekuude kaupa.
2. Vastata küsimusele, kas poisid erinevad tüdrukutest sõnavara suuruse ja koostise poolest.
3. Selgitada välja, millised on eesti lapse sagedasemad esimesed sõnad.

MEETOD

MacArthuri-Batesi suhtlemise arengu test

Uurimuses kasutati MacArthuri-Batesi suhtlemise arengu testi „Sõnad ja suhtlemisliigutused“ eesti adaptatsiooni (ECDI) (4). MacArthuri-Batesi suhtlemise arengu testid (*MacArthur Communicative Development Inventories*) on mõeldud lapsevanematele täitmiseks. Test on kohandatud vähemalt 60 keelde või murdesse (21). Testist on olemas kaks varianti, esimene on mõeldud 8–16 kuu ja teine 16–30 kuu vanuste laste jaoks (22). Käesolevas töös on kasutatud noorema vanuserühma jaoks mõeldud ECDI-d.

Test sisaldab mitmesuguseid küsimusi lapse keelekasutuse kohta. Lapsevanem märgib valikvastuste hulgast ära selle, mis kirjeldab õigesti tema lapsel parasjagu olemas olevaid oskusi (nt küsitakse, kas teie laps reageerib sellele, kui hüütakse

tema nime). Testi põhiosa moodustab 383 sõnast koosnev nimekirj. Lapsevanem peab iga sõna puhul ära märkima, kas tema laps saab sellest sõnast aru ning kas laps seda sõna ise aktiivses kõnes kasutab. Testi täites palutakse sõnad lapse aktiivses kõnes olemas olevaks märkida ka sel juhul, kui laps kasutab sõna lapsekeelset varianti, näiteks ütleb *koera* asemel *aua*. Sõna kasutamiseks arvatakse samuti juhud, kus laps hääldab mõnda sõna teisiti või kasutab üldse erinevat (omaloomingulist) sõna (nt *naan banaani* asemel või *maabu raamatu* asemel).

Sõnad on originaaltesti valitud, lähtudes laste selles vanusevahemikus sagedamini kasutatavatest sõnadest. Valiku kriteeriumiks oli samuti see, et sõnad oleksid testi täitvate vanemate jaoks selgesti mõistetavad (15). Eestikeelses versioonis on algsesse sõnade loetellu tehtud mõningaid muudatusi. Eesti laste varases kõnes kasutuses olevate sõnade põhjal on mõned sõnad algselle loetelule lisatud ning mõned sõnad välja jäetud (nt õues olevate asjade loetellu on lisatud *auk* ja välja jäetud *bassein*; mängude ja harjumuste osas on lisatud *anna* ja välja jäetud *tahan*). MacArthuri-Batesi suhtlemise arengu test on üles ehitatud nii, et sõnad on jagatud semantilistesse kategooriatesse. Seda eelkõige selleks, et hõlbustada lapsevanemal testi täitmist.

Valim

Testi täitis 593 vanemat (enamasti emad), kelle laps oli 8 kuni 16 kuu vanune. Erinevate vanusekuude puhul on laste kohta täidetud testide jaotus suhteliselt ühtlane (kõige vähem oli teste täidetud 11-kuuste kohta – 8,3% koguvalimist ja kõige rohkem oli teste täidetud 15 kuu vanuste laste kohta – 13,0% koguvalimist). Samuti oli suhteliselt võrdne poiste ja tüdrukute kohta täidetud testide arv (vastavalt $n = 315$ ja $n = 278$). Suurim erinevus poiste ja tüdrukute jaotuses oli 12kuuste laste hulgas, kus poiste kohta oli täidetud 59,5% selle vanuserühma testidest.

Vanemate antud info põhjal oli kõigi uurimusse kaasatud laste koduseks keeleks ainult eesti keel ning ühelgi lapsel ei olnud tõsisid arengu- ega terviseprobleeme.

TULEMUSED

Eesti laste varase sõnavara suurus

Tabelis 1 on toodud laste sõnavara keskmine suurus kuude kaupa. Emade väidete koha-

selt ütlevad eesti lapsed aastaselt umbes 11 sõna. Esimene hüppeline kasv laste sõnavara suuruses toimub 14 kuu vanuses: senine sõnavara kahekordistub, ulatudes nüüd keskmiselt 25 sõnani. Teine sõnavara hüppeline kasv toimub 16 kuu vanuses, mil lapse sõnavara ulatub keskmiselt 49 sõnani.

Tabelist 1 on näha ka seda, et 8 kuni 16 kuu vanuste laste sõnavara suuruses on suuri individuaalseid erinevusi. Igas vanuserühmas on lapsi, kes ei ütle veel mitte ühtegi sõna. Samuti on igas vanuserühmas lapsi, kes kasutavad aktiivses kõnes oluliselt rohkem sõnu kui teised samas vanuses lapsed.

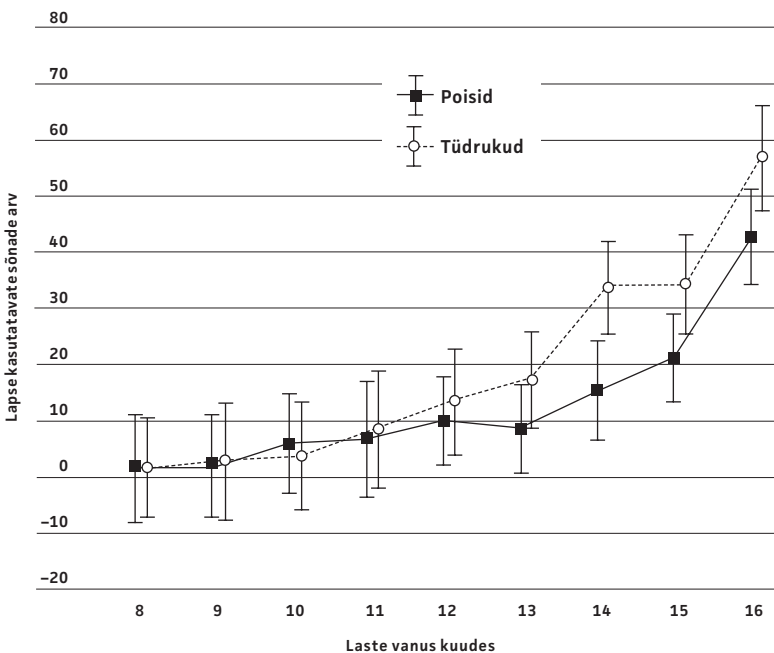
Eri vanuserühmade ja sugude vahel esineb olulisi erinevusi sõnavara suuruses. Ootuspäraselt oli nooremate laste sõna-

vara väiksem kui vanemate laste sõnavara ($F(8, 583) = 22,79, p < 0,001$). Kasutades *post hoc* analüüsiks Scheffé testi olulisusenivool $p < 0,05$, selgus, et 14 kuu vanuste laste sõnavara on oluliselt suurem võrreldes 8 kuni 10 kuu vanuste laste sõnavaraga, 15 kuu vanused kasutavad rohkem sõnu kui 8 kuni 11 kuu vanused lapsed ning 16 kuu vanuste laste sõnavara on suurem võrreldes kõikidesse noorematesse vanuserühmadesse kuuluvate lastega (vt tabel 1 ja joonis 1).

Samuti ootuspäraselt oli tüdrukute sõnavara suurem võrreldes poiste sõnavaraga ($F(1, 583) = 10,68; p < 0,002$). Tegime t-testid igas vanuserühmas, et selgitada sooliste erinevuste olemasolu. Ilmnes, et tüdrukute sõnavara on suurem kui poistel nii 13 kuu vanuselt ($t(1, 74) = 3,15; p = 0,002$) kui ka 14 kuu vanuselt ($t(1, 71) = 2,16; p = 0,03$) (vt tabel 1).

Tabel 1. Keskmise sõnavara suurus 8 kuni 16 kuu vanustel lastel

Vanus kuudes	Keskmise sõnavara M (SD)			Vahemik, min-max
	Lastel kokku	Poistel	Tüdrukutel	
8	1,79 (2,40)	1,82 (2,21)	1,76 (2,58)	0–11
9	2,51 (2,92)	2,16 (2,70)	2,96 (3,18)	0–13
10	5,07 (6,90)	6,06 (8,98)	3,89 (2,74)	0–48
11	7,63 (7,63)	6,80 (6,75)	8,50 (8,51)	0–30
12	11,46 (12,67)	10,11 (12,90)	13,43 (12,26)	0–64
13	12,67 (12,64)	8,68 (7,25)	17,34 (15,77)	0–70
14	25,16 (37,06)	15,38 (20,07)	33,69 (45,74)	0–224
15	26,91 (30,58)	21,21 (19,83)	34,12 (39,47)	0–174
16	48,91 (55,37)	42,58 (52,63)	56,50 (58,48)	0–240

Joonis 1. Erinevas vanuses poiste ja tüdrukute sõnavara suurus.

Eesti laste esimesed sõnad

Tabelis 2 on toodud eesti laste esimesed sõnad vanuserühmade kaupa. Tabelis on näidatud ka see, mitu protsenti lastest seda sõna ütleb. Paljudes uurimustes peetakse sõna laste poolt omandatuks siis, kui seda kasutavad oma aktiivses kõnes vähemalt pooled lastest, seega on tabelis välja toodud vaid need sõnad, mille puhul vähemalt poolte laste vanemad olid märkinud, et laps kasutab sõna kõnes.

Eesti laste varases sõnavaras on eelkõige esindatud sõnad, mis tähistavad lapse jaoks olulisi sündmusi (nt söömine, millegi saamine, kellegi lahkumine), ja ka sõnad, mis tähistavad olulisi või lapse jaoks huvipakkuvaid inimesi ja loomi (nt *ema* ja *isa*, *tita*, *auh-auh* ja *mõmm-mõmm*) (vt tabel 2).

Tabelis 3 on toodud poiste ja tüdrukute 24 esimest sõna. Poiste ja tüdrukute poolt esimesena kasutatavatest sõnadest enamusest katus. 24 sõna hulgas oli 4, mis ei kattunud (poistel *lamp*, *oi*, *jah*, *telefon*; tüdrukutel *näu*, *tädi*, *kussu-kussu*, *nukk*).

ARUTELU JA JÄRELDUSED

Eesti laste varase sõnavara suurus

Selle uurimuse üks põhilistest tulemustest on see, et 8–16 kuu vanuste eesti laste sõnavaras on suured individuaalsed erinevused. Igas vanuserühmas leidub nii poisse kui ka tüdrukuid, kelle aktiivses sõnavaras ei ole veel ühtegi sõna; eriti palju on neid 8 ja 9 kuu vanuste hulgas. Enamasti ütlevad eesti

Tabel 2. Eesti laste esimesed sõnad

Lapse vanus kuudes													
10		11		12		13		14		15		16	
Sõna	%	Sõna	%	Sõna	%	Sõna	%	Sõna	%	Sõna	%	Sõna	%
aitäh	57	aitäh	67	aitäh	80	aitäh	80	aitäh	79	aitäh	95	nämm-nämm	83
nämm-nämm	52	nämm-nämm	55	nämm-nämm	65	nämm-nämm	62	ema	63	nämm-nämm	70	ema	82
ema	51	ema	51	ema	61	ema	55	nämm-nämm	62	aidaa	70	aitäh	80
								auh-auh	58	auh-auh	64	aidaa	79
								aidaa	51	ema	61	auh-auh	74
										anna	61	koer	67
										isa	51	mõmm	67
												isa	65
												tita	62
												anna	61
												auto	61
												ai-ai	59
												halloo	59
												pörr	59
												kass	58

lapsed oma esimese sõna 10 kuu vanuselt. Pärast seda vanust on vaid mõned üksikud lapsed, kes ei ütle veel ühtegi sõna.

Nooremate vanuserühmade puhul võib märgata, et laste sõnavara koosneb üksikutest sõnadest. Sõnavara keskmine suurus ületab kümne sõna piiri 12. elukuuks. Saadud tulemused on kooskõlas varasemate uurimustega, mille kohaselt alates 10. elukuust suureneb väikelaste sõnavara suhteliselt aeglastelt üksikute sõnade kaupa (1, 4, 5). Laste aktiivse sõnavara oluline suurenemine toimub kahel korral: esmalt 14 kuu vanuses, mil aktiivne sõnavara kahekordistub keskmiselt 25 sõnani; seejärel 16 kuu vanuses, mil lapsed ütlevad keskmiselt 49 sõna. Sõnavara kasv kajastub vanuserühmade võrdluses: 14 kuu vanused ütlevad rohkem sõnu kui 8–10 kuu vanused lapsed, 15 kuu vanustel on edumaa 8–11 kuu vanuste laste ees ning 16 kuu vanused edestavad kõikide nooremate vanuserühmade lapsi. Seega areneb eesti väikelaste sõnavara suurus sarnases tempos teisi keeli emakeelena omandavate laste kõne arenguga. Seda nii vanuse osas, mil üteldakse esimene sõna, kui ka vanuse osas, mil jõutakse 50 sõna suuruse sõnavarani (4, 6).

Uurides soolisi erinevusi keskmise sõnavara suuruses, selgus, et ainult 13 ja 14 kuu vanuses oli tüdrukutel poiste ees mõningane edumaa. See on osaliselt kooskõlas varasemates uuringutes saadud tulemustega, kus on leitud, et tüdrukute sõnavara on poiste omast suurem (4, 8, 13). Erinevuste puudumine alla aastaste laste puhul on seletatav asjaoluga, et nii poisid kui ka tüdrukud ütlevad selles vanuses veel vaid üksikuid sõnu. Soolised erinevused sõnavara suuruses tulevad esile hetkel, mil tüdrukute sõnavara kasvab hüppeliselt – nimelt 13. ja 14. elukuu vahel. Poiste sõnavara suureneb selles vanuses samuti, ent kiire areng toimub paar kuud hiljem – 15. ja 16. elukuu vahel. See kattub vanusevahemikuga, mil soolised erinevused sõnavara suuruses taanduvad.

Eesti laste esimesed sõnad

Üle poole eesti väikelaste kasutatavatest sõnadest kuulub nimisõnade hulka. Nende hulgast saab eristada kolme suuremat rühma sõnu. Esiteks inimeste nimetused (nt *ema, isa, tita, tädi*), teiseks loomade nimetamiseks kasutatavad sõnad või hääliitsused (nt *koer, kass, karu*) ja kolmandaks esemete

Tabel 3. Poiste ja tüdrukute esimesed sõnad

Poisid		Tüdrukud	
Sõna	%	Sõna	%
aitäh	65	aitäh	74
nämm-nämm	58	nämm-nämm	59
ema	50	ema	57
aidaa	40	aidaa	49
anna	33	auh-auh	45
auh-auh	32	isa	39
pörr-pörr	29	tita	36
auto	27	anna	36
koer	25	mõmm-mõmm	33
ai-ai	25	ai-ai	33
isa	25	koer	32
mõmm-mõmm	23	halloo	29
kass	23	kass	27
halloo	22	auto	26
tita	19	ei	23
ei	18	pall	23
lamp	16	näu	20
karu	16	pörr-pörr	20
pall	16	karu	20
oi	13	nukk	19
söök/toit	13	söök/toit	19
jah	12	lill	18
lill	12	kussu-kussu	18
telefon	12	tädi	18

või objektide nimetamiseks tarvitavad sõnad ja hääletsused (nt *auto*, *pall*, *lamp*). Lisaks moodustavad suure osa varasest sõnavarast igapäevastes korduvates tegevustes kasutatavad väljendid (nt *nämm-nämm*, *aitäh*, *aidaa*, *halloo*). See on kooskõlas varasemates uurimustes leitud tulemustega (4, 6, 13, 14, 16).

Varem on leitud, et laste esimesed sõnad on lihtsa häälikustruktuuriga ja käivad lapse jaoks oluliste inimeste, nende poolt kergesti käsitletavate või tähelepanu köitvate asjade, sageli aset leidvate sündmuste kohta (1). Vaadeldes käesolevas uurimuses osalenud laste sõnavara ülesehitust, võib näha, et sõnad, mida 8–16 kuu vanuses kõige rohkem kasutatakse, on seotud igapäevaste, lapse jaoks oluliste sündmustega. Näiteks kasutatakse tihti sõnu, mis on seotud kellegi lahkumise või saabumisega ning söögi või mõne soovitud eseme saamisega. Samuti kuuluvad laste aktiivsesse sõnavarasse sageli sõnad, mis on seotud nende jaoks oluliste inimeste ja huvitavate loomadega (lapsevanemate ja teiste lähedaste inimeste nimetused, koduloomad, mänguasjad). Võib märgata, et sõnad, mis on enim kasutatavad kümne kuu vanuste laste seas (*aitäh*, *nämm-nämm*, *ema*), on sagedasti kasutatavad kõigi ülejäänud vanusekuude jooksul.

Selgus, et poiste ja tüdrukute sõnavara on suures osas kattuv. Poisid ja tüdrukud kasutavad võrdselt näiteks sõnu *ema*, *isa* ja *auto*. Kasutuseelistus puudub hoolimata nimetatava lapsevanema soost või sellest, et autosid peetakse üldjuhul pigem poistele huvi pakkuvaks. Erinevusi ilmnes üksikute sõnade puhul. Näiteks kasutavad poisid tüdrukutest sagedamini sõnu *lamp* ja *telefon* ning tüdrukud poistest sagedamini sõnu *nukk* ja *tädi*. Erineval määral kasutuses olevate sõnade puhul võib märgata, et poistel on nendeks esemete nimetused, millega saab manipuleerida (nt lampi sisse-välja lülitada), tüdrukutel pigem suhetega seotud, suhtlemismängu võimaldavad (nt *tädi*, *nukk*, *kussu-kussu*). Varasemateski uurimustes on täheldatud, et juhul kui ilmneb soolisi erinevusi sõnavara koostises, siis eelistavad lapsed kasutada enda soole omaseid sõnu (nt sõnu kas siis poiste või tüdrukute mänguasjade ning lapsega samast soost inimeste kohta) (4, 11, 12).

Üldiselt on eesti laste varane sõnavara ka koostise poolest võrreldav teistes keeltes korraldatud sõnavara-uurimustes leitud

tulemustega. Siiski on võimalik välja tuua mõningaid erinevusi üksikutes sõnades. Erinevalt taani lastest ning sarnaselt inglise keelt kõnelevate lastega ei kasuta eesti väikelapsed oma varases kõnes sõna *jah*. Erinevalt inglise keelt kõnelevatest väikelastest on eesti keelt kõnelevate laste sõnavaras suhteliselt harva esinevaks sõnaks *lind*. Samas on eesti lastel üks esimestest sõnadest *lamp*, mida inglise keelt kõnelevad lapsed ei kasuta. Erinevalt inglise keelt kõnelevatest lastest ei ole eesti lastel esimeste sõnade hulgas sõna *võti*, mida on inglise keeles supärasem öelda (*key*). Nende näidete põhjal võib oletada, et kuigi sõna hääldamise raskusaste mõjutab seda, kui kiiresti väikelaps sõna omandab, ei ole see ainsaks oluliseks mõjutajaks. Oluline on, kuivõrd palju tähelepanu väikelast ümbritsevad inimesed konkreetsele esemele, olendile või sündmusele pööravad ning seda lapse kuuldes nimetavad (5, 9).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et eesti väikelapse kõne arengumuster on nii sõnavara suuruse kui ka koostise poolest võrreldav teisi keeli rääkivate laste sõnavara arenguga.

TÄNUAVALDUS

Uurimus on korraldatud sihtfinantseeritava teema „Sotsialisatsioonimustri muutumine üleminekuühiskonnas ja selle seos lapse arenguga (Eesti näitel)“ (SF0180025s08) raames.

SUMMARY

The first words of Estonian children: size and content of their vocabulary according to the MacArthur-Bates Communicative Development Inventories

Astra Schults¹, Tiia Tulviste¹, Kai Kaljumäe¹

Objectives. The current study focuses on the size and content of the vocabulary of 8–16 months old Estonian children. The aim of the study was to describe their vocabulary at each month of age and to look for possible differences between the girls' and boys' vocabulary size and content.

Method. The Estonian adaptation of the MacArthur-Bates Communicative Development Inventory: Words and Gestures was used. A total of 593 parents of children aged 8–16 months completed the inventory.

¹ Institute of Psychology, University of Tartu, Tartu, Estonia

Correspondence to:
Astra Schults
astra.schults@ut.ee

Keywords:
first language acquisition,
speech production,
language and gender, ECDI,
Estonian

Results. According to the parents, the Estonian children utter their first word at the age of about 10 months. At the age of 12 months children say about 11 words on the average. The first spurt in the vocabulary of children takes place at the age of 14 months when the vocabulary doubles in size. The second spurt takes place at the age of 16 months. At all ages there were children whose vocabulary differed significantly from the mean. The first words of Estonian children include names of significant others (e.g. *mother, father, baby*), words accompanying routine social activities (e.g. *thanks, yum-yum, bye-bye*), and some words referring to objects and animals (e.g. *car, lamp, dog, cat, bear*).

Conclusions. The development pattern of the Estonian children's vocabulary is similar to that of other languages regarding both changes in vocabulary size as well as in vocabulary composition.

KIRJANDUS/REFERENCES

- Harris M. First words. In: Oates J, Grayson A, eds. Cognitive and language development in children. Oxford, UK: Blackwell Publishing; 2004. pp.73–80.
- Vihman MM, Macken MA, Miller R, et al. From babbling to speech: a re-assessment of the continuity. *Language* 1985;61:397–445.
- Steinberg DD. An introduction to psycholinguistics. London, New York: Longman; 1993.
- Schults A, Tulviste T, Konstabel, K. Early vocabulary and gestures in Estonian children. *Journal of Child Language* 2012;39:664–86.
- Hart B. Input frequency and children's first words. *First Language* 1991;11:289–300.
- Nelson K. Structure and strategy in learning to talk. *Monographs of the Society for Research in Child Development* 1973;38.
- Bornstein MH, Hahn C-S, Haynes OM. Specific and general language performance across early childhood: stability and gender considerations. *First Language* 2004;24:267–304.
- Tulviste T. Variation in vocabulary development among Estonian children as a function of child's gender, birth order, child-care and parental education. *Proceedings from the First European Network Meeting on the Communicative Development Inventories*; 2006, May 24–26; Dubrownik, Croatia: Gävle, Sweden: University of Gävle; 2007. pp.16–21.
- Harris M, Barrett M, Jones D, et al. Linguistic input and early word meaning. *Journal of Child Language* 1988;15:77–94.
- Hart B. What toddlers talk about. *First Language* 2004;24:91–106.
- Stennes LM, Burch MM, Sen MG, et al. A longitudinal study of gendered vocabulary and communicative action in young children. *Developmental Psychology* 2005;41:75–88.
- Wehberg S, Vach W, Bleses D, et al. Girls talk about dolls and boys about cars? Analyses of group and individual variation in Danish children's first words. *First Language* 2008;28:71–85.
- Bornstein MH, Cote LR, Maital S, et al. Cross-linguistic analysis of vocabulary in young children: Spanish, Dutch, French, Hebrew, Italian, Korean, and American English. *Child Development* 2004;75:1115–39.
- Caselli MC, Bates E, Casadio P, et al. A cross-linguistic study of early lexical development. *Cognitive Development* 1995;10:159–99.
- Fenson L, Dale PS, Reznick JS, et al. Variability in early communicative development. *Monographs of the Society for Research in Child Development* 1994;59.
- Wehberg S, Vach W, Bleses D, et al. Danish children's first words: analyzing longitudinal data based on monthly CDI parental reports. *First Language* 2007;27:361–83.
- Bornstein MH, Putnick DL, De Houwer A. Child vocabulary across the second year: stability and continuity for reporter comparisons and a cumulative score. *First Language* 2006;26:299–316.
- Tardif T, Gelman SA, Xu F. Putting the „noun bias“ in context: a comparison of English and Mandarin. *Child Development* 1999;70:620–35.
- MacArthur–Bates Communicative Development Inventories. Lexical Development norms for English. <http://www.sci.sdsu.edu/lexical/results.php>
- Hoff E. How social contexts support and shape language development. *Developmental Review* 2006;26:55–88.
- MacArthur–Bates Communicative Development Inventories. Adaptations in other Languages. http://www.sci.sdsu.edu/cdi/adaptations_ol.htm
- Fenson L, Dale PS, Reznick JS, et al. *MacArthur communicative development inventories: user's guide and technical manual*. San Diego, London: Singular Publishing Group; 1993.

Suitsetamisest loobumine vähendab enneaegse surma riski: mida varem loobuda, seda parem

Eelmisel sajandil levis suitsetamine Euroopas ja USAs laialt 40ndatel sündinute hulgas. Selle tagajärgi on võimalik hinnata 21. sajandi algul.

Suurbritannias korraldatud prospektiivses uuringus küsitleti naisi ajavahemikul 1996–2001 nende suitsetamisharjumuse kohta 3 ja 8 aasta järel. 1. jaanuari 2011. aasta seisuga võrreldi saadud andmeid surmaregistri andmetega.

Kokku osales uuringus 1,2 miljonit naist, kes olid sündinud

aastatel 1938–1946. Küsitluse alguses suitsetas neist 20% regulaarselt, 28% oli suitsetamisest loobunud ja 52% ei olnud kunagi suitsetanud.

Uuringu algul registreeritud regulaarsete suitsetajate seas oli 12 aasta suremus 2,76 korda suurem kui mitesuitsetajate seas, sealjuures võrreldes mitesuitsetajatega 44% suurem ka nende seas, kes olid 8. küsitlusaastaks suitsetamisest loobunud. Suitsetatud sigarettide arv küsitluse alguses ei mõjutanud oluliselt 12 aasta suremust. See oli kahekordne võrreldes mitesuitsetajatega ka neil, kes suitsetasid alla 10 sigareti päevas.

Naiste 30 sagedamast surmapõhjusest seostatakse 23 suitsetamisega. Suitsetajate eluiga oli keskmiselt 10 aastat lühem kui mitesuitsetajatel. Kuigi ka neil, kes olid suitsetanud 40 eluaastani, oli suurem enneaegse surma risk 10 korda suurem kui neil, kes jätkasid suitsetamist pärast 40. eluaastat. Enneaegse surma risk oli oluliselt väiksem neil, kes loobusid suitsetamisest pärast 30. eluaastat.

ALLIKAS

Pirie K, Peto R, Reeves GK, et al. The 21st century hazards of smoking and benefits of stopping: a prospective study of one million women in the UK. *Lancet* 2013;381:133–41.